

אור השכל

גליון בית המדרש עיון למחשבה . משיעורי הרב יצחק לאווי

גליון מיוחד • כוונות אלול תשפ"ו • גליון י"ב

כוונות לחורש אלול תשפ"ו

ימי הרצון מתוך הזיכרון

ואנכי עמדתי בהר כימים הראשנים ארבעים יום וארבעים לילה. ארבעים ימי רצון שבהם עלה משה להר לקבל את התורה ואת הסליחה. מתוכם אנחנו עושים את ארבעים הימים הללו ברחמים (וכן היו נוהגים לקרוא את הסליחות שנהגו בעשי"ת או מר"ח אלול מימי הגאונים 'רחמין') וברצון.

יסוד דרך זו מן המדרשים. למדנו שכל שבתות ומועדי ישראל יש בהם טעמים הנובעים ממעגל הימים התקופות והחודשים הסובבים מדי שנה בשנה ותשובתם הרמתה לתשובת השנה. וטעמים הנובעים מן זיכרון הופעת השכינה על ישראל בימים ההם בזמן הזה והיה היום הזה לכם לזכרון. יש שהטעם של זכרון כתוב בתורה והטעם השנתי נדרש, כפסח שהוא זכר יציאת מצרים ונדרש שיצאו בחודש שכשר לצאת בו. ויש שהטעם התקופתי כתוב והטעם הזכרונות נדרש, כשבועות שהוא חג הקציר ביכורי מעשיך, ונדרש שבו ניתנה תורה. ויש שב' הטעמים כתובים כחג האסיף שהוא למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבת. דבר ראש השנה ויום הכיפורים איננו כתוב כלל, אבל בו ב' דרכים אלה בדרשה. האחד הוא שראש השנה הוא יום בריאת אדם, ולפיכך הוא 'ראש השנה' כפשוטו, והרי זה טעם תקופתי (וזה נלווה לטעם סוכות שהוא בצאת השנה כפי הכתוב). והשני שביום הכיפורים ניתנו לישראל לוחות שניות, והרי זה טעם זכרונות (וזה נלווה לטעם חג השבועות הזכרונות שגם הוא איננו כתוב).

אף התשובה עצמה יש בה ענין עצמי אנושי של תשובת האדם, ויש לה זמן מסוים בקורות ימות עולם. שכן הוא פשוטה של פרשת התשובה שבתורה, 'ושבת עד יי אלהיך, ושב יי אלהיך את שבותך'. כלומר התשובה דאורייתא יותר משהוא תיקון האדם הוא תקופה מדורות העולם, והוא התקופה הקודמת אל תקופת הגאולה שהוא הסליחה. ויש לה שורש בסיפור הראשון בדור הראשון של יוצאי מצרים

שבו חטאו ישראל ועשו תשובה ונסלח להם, והוא חטא העגל תשובתו וסליחתו. על כן, כמו שימי ניסן הם ימים שבהם אנחנו נזכרים בחירות שהיתה לאבותינו ביציאת מצרים ומשתתפים בה ואותנו גאל עמהם, ומעוררים את החירות-עולם העתידה לבוא עלינו כימים אלה, כך בדיוק ימי התשובה כמדרשם על סדר הכתובים הינם ימים שאנחנו עושים בהם זיכרון, כלומר משתתפים, בתשובה ראשונה שעשו ישראל במדבר, ומשתתפים בסליחתם, ומתכוונים לקראת תקופת התשובה והסליחה הגדולה שהוא השיבני יי אליך ונשובה חדש ימינו כקדם.

וכשם שבימי ניסן יש ללמוד את פרשיות החצי הראשון של ספר שמות לעורר בהם ולספר בהם, כך בימי תשרי יש ללמוד את פרשיות חצי השני של ספר שמות וספר דברים ולהתפלל בהם. וכל תפלות הסליחות שלנו כך הם, לעורר זכרון ברית ראשונים אשר סלחת להם, כן תסלח לנו. ומכוח אותה הסליחה והארת פנים שקיבלו הם מתבשמים אנחנו ומקווים אל סליחתנו, בדיוק כמו שאנחנו מתבשמים מן החירות שקיבלו הם ומקווים אל חירותנו בפסח.

סוברים בני האדם כי עיקר ימים אלה הוא העול הנופל על האדם עצמו לשוב כל אחד מדרכו הרעה ולעזוב את מחשבתו אשר לא טובה, אולי כך היה ראש השנה הראשון של אדם הראשון, שלא היה לו אב ואם והיה בורח אל יצרו. אך אנחנו בני אברהם ותלמידי משה ולא חלקנו ממשפחות האדמה בני האדם בלבד, אין אנחנו מתחילים את ראש חודש אלול מן ההכרזה שהוא 'שלשים יום לפני ראש השנה', אלא מכך שהוא 'ארבעים יום לפני יום הכיפורים', שבו בישר משה לישראל סלחת, ואל הסליחה הזו אנחנו מכוונים את דרכנו מן התקיעה הראשונה של ראש חודש אלול, שהוא קשור לתקיעת יום הכיפורים ולא לתקיעת ראש השנה כדבר העומד לבדו. (אף הרמב"ם אשר הביא לעולם

את דרשת תקיעת שופר שציטטנו, הוא עצמו אמר במורה ששורש הימים האלה הוא בשורת הסליחה לישראל ביום הכיפורים, וראש השנה איננו כי אם הכנה וקריאה על כך, ראו נא את לשונו בפרק מ"ג מן החלק השלישי. ובפרקי דרבי אליעזר שהוא שורש תקיעת אלול המשיך משם אל תקיעת יום הכיפורים שאמר בהמשך אותו פרק מ"ז שגם ביום הכיפורים העבירו שופר במחנה שיצומו ויסלח להם, ומסתמא כוונתו שזהו שורש מנהג התקיעה ביום הכיפורים. ונראה שיש להמשיך את התקיעות היומיומיות עד ליום הכיפורים ולא יהיו ימי עשרת ימי תשובה פחותים מן ימי אלול, אלא שנהגו שלא לתקוע לא בערב ראש השנה ולא בימים שלאחריו כנראה בכדי להבדיל בין התקיעה דמצווה לתקיעה דמנהג, אך אין זה טעם הכרחי וראוי לתקוע עד יום הכיפורים ברצף ועי' שער הכוונות בענין צום גדליה ויתוקן גם זה. וכבר הבאנו ללשון הפייטן רבי פנחס לראש חודש אלול 'כל שלשים ביבוב יגילון' שהכל הוא גילה ושמחה ואין מזכירים שופר של פורענות).

סדר הברית הוא בעצמו סדר בראשית

עד הנה הדגשתי את הזיכרון על מעגל השנתי ועל השלמת הנפש, לפי שהתחלת הכל מן הנפש הפרטית קשה על האדם כמו להיות אדם הראשון, ואדם הראשון עצמו לא ראשון נוצר כי אחר למעשה בראשית, ועם כל זה היה הדבר קשה עליו כי אין לו אב ואם, ועל הקושי הזה עומד סוד דין ראש השנה כידוע בטעם שהיה הזיווג הראשון באחר שלא היה התעוררות התחתון מוכן. ועל כן מרבים אנחנו להזכיר זכות אבות בראש השנה לומר כבר פעלת לחוסים בך נגד בני אדם, כי זכות אבות אינו לא היות האדם נתון לכל איומי הטבע ונזקק להתחיל לסקל את האבנים ואת הקוצים בעצמו כאדם הראשון, וגם לא קבלת הכל בחדסד כאדם הראשון, אלא התיקון האנושי שנקרא הברית כבר קיים, ואת מעשה האבות אנחנו יורשים בזכות ולא בחדסד, שכן כתוב והיו אלה לכם לחוקת משפט, שהירושה איננה חסד כי אם חוק ומשפט, ככתוב כי חוק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב, שכן האדם זוכה לעצמו ולבנו, ואין לטעות ולבלבל בין ההתחלה הראשונית כאדם עצמו שצידו השני הוא חסד חינם, ובין ברית אבות שעם שאיננו התחלת האדם עצמו גם איננו חסד חינם כלל, אלא 'היה עקב תשמעון' - ושמר לך את הברית אשר נשבע לאבותיך'.

אמנם לא מפני כן נעשה הכל כמצה פשוטה וכחוק בלי טעם, וכדבר מיוחד למספרי סיפור האבות שאין לאדם

כאדם חלק בה. אדרבה הסדר הזה עצמו הוא הסדר העצמי עצמו. וכשם שכבר ידוע לכל כי ב' הדרכים הידועים במועדים סודם אחד, כי אין הזיכרון אלא שהתגלגלות סיבות ימי ישראל הוא ההופעה הפרטית המיוחדת להם מתוך ימי עולם, ומתוך אותם הסדרים העצמיים יותר. לדוגמא השבת זכר למעשה בראשית אך ניתנה לישראל מיציאת מצרים. ואף יציאת מצרים עצמה מכח אותה פעולת השבת השורשית היתה לשביתת ישראל מעבדות מצרים. ולכן מי שאיננו יודע את סוד מעשה בראשית לא ידע גם את סוד האבות, ולא את סוד יציאת מצרים ולפיכך נוסד ספר בראשית על בראשית והאבות, אע"פ שמעטים יודעים אותו כראוי וזה דבר שלישי שהסדר הפרטי נותן כלים ושפה לדבר בה ולהשתמש בה גם למי שלא היה מגיע אל הסוד בעצמו (וכמו שהסברנו הרבה פעמים על שאנחנו אומרים 'אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב' - כלומר מה שהשיגו וייסדו הם ונעשה לנו למורשה וסימן). ומכל מקום עיקר ההבנה הוא ידיעת הסדר העצמי שבו מתלבש

יתירה מזו, אף עצם הסדר הזה של השתתפות באור העתיק 'אתה הוא שירדת בענן כבודך על הר סיני', והמשכה מזה אלינו 'כן תזכור לנו היום', הוא בעצמו סדר טבעי יסודי, ומי שאיננו יודע סדר זה סובר הוא שבמקרה הוא שקרה ההופעה הזו למשה ולאבות ומזל שקרה לנו ואנחנו יכולים להזכירו, ואז מתקשים ומה לנו ולזכות האבות וכבר חלפו עברו מן העולם, ומתמצים תירוצים דחוקים. אך הכוונה המופשטת של הסדר הזה איננו כי אם מה שהתחלנו בו ואמרנו שהסיבה שאנחנו מדגישים את ברית האבות הוא למען הקל את סבל עול התשובה מן האדם, ולא כוונתנו לצמצם את התשובה אל יודעי שפה אחת, זה בעצמו הוא המהות המופשטת שבתוכו פועלת הזכרת ברית אבות. שכן ידוע למביני מדע, כלומר מי שיתבונן בעצמו כראוי יראה, שאין האדם מתחיל שום פעולה ושום הרהור ומחשבה מעצמו בעצמו. אבל רוב הזמנים או תמיד הרי הנטייה הראשונית נופלת בליבו של האדם כמו מאליה, כלומר מלמעלה, ועכ"פ לא מצד עצמו, אלא שביד האדם לפתח את הנטייה הראשונית הזו באופן רחב יותר, ואז שוב יחזור הדבר אליו מלמעלה למחרתו באופן יותר רחב ונקי, וחוזר חלילה. (ואין אנחנו נכנסים כעת לחילוק אם אותו הנטייה הראשונית מוטבע כן בסדר הבריאה, או נהווה מחמת פעולות בני אדם אחרים,

או מכוח פעולת האדם עצמו מאמש, שכל אלה האופנים קיימים, וכולם מבוססים בסופו של דבר על אופני ההטיה המוטבעים בסדר ההויה).

גלל כן יש לדעת, כי כל עבודה פנימית תחילתו הוא השהייה באותו ההטיה עצמו של מהו ההתעוררות הבאה אלי ומאין היא באה, מכח סדר הזמנים או מכח ברית אבות או מכח פעולות האתמול, וכאשר ישהה בשלב זה כך תבוא אליו מאליה יותר מן צורת ההשראה הזו, ואין לו לקפוץ מיד אל השאלה מה עלי לעשות ומה ביכולתי לעשות, כי אז מפסיד את הריווח של כל הבא מלמעלה, אלא כאשר ישהה במה שבא מלמעלה ככל הנצרך, אז מתוך זה יקבל כוח ואומץ להמשיך ולעשות את שעליו לחדש באותו היום. וזה עצמו הוא סדר התפלה שלמדנו מתפילתו הארוכה של משה רבינו, לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל, ומה אמר משה רבינו, יי אלהים אתה החילות

להראות את עבדך את גדלך, כלומר, סידור השבח איננו למען פיתוי המקום חלילה, אבל הוא השתתפות האדם בשבח הזה שהוא נזכר כמה כבר השיג מגדלות הבורא, ולא מכוח מעשיו של עכשיו כי טרם הגיע אל שלב הבקשה שהוא חידוש דבר בכלל (ולכן לא מצינו מושג חידוש דבר בתפלה אלא בבקשות ולא בשבח והודיה, אע"פ שיש להשיג כל יום שבח והודיה חדש על הגדלות שמשיגים ועל החסד שמקבלים, אלא כי ככל שהוא מוסיף בשבחו של מקום זה נקרא חלק הבקשה שבתפלה אליבא דאמת, כי זה שייך לפעולה שהוא דוחק את עצמו להשיג יותר, וכל מה שהוא מזכיר את הקיים כבר ומתקבל אצלו מעליו, זה נקרא שלב השבח), אלא מכח הנשפע עליו מלמעלה, ולפעמים בשלב זה בלבד די לרוב התפלה, אלא שבכל פעם חייב להוסיף ולחדש כי זהו חובת סדר העבודה, ודי בזה אפילו מעט.

הכנה לכוונות ראש השנה

בר"ש סיפר מר' נחמן, ולא ידע הוא נ"י איזה ר' נחמן שהיה מתפלל בכל יום באלול תפלות עם כוונות (ער ששלה אליו הבעש"ט שיפסיק) כי צריך האדם להכין לעצמו כלי מלחמה על ר"ה, ואע"פ שאין יודעים אם יתפלל באותן הכוונות, כי לה' המלחמה מ"מ האדם צריך להכין לעצמו כלי מלחמה כי אין סומכין על הנס: (ספר אמרי פנחס - שער ד - שבת ומועדים)